

KODANLIKU EESTI JA ROOTSI SUHTED 1918. A. LÖPUL — 1919. A. ALGUL

K. Jaanson

Eesti kodanluse välispoliitilisi püüdlusi ja kodanliku Eesti välispoliitikat tema algaastail imperialistlike suurriikide, piiririikide ja Nõukogude Venemaa suhtes on küllaltki põhjalikult käsitletud. Vähem on puudutatud kodanliku Eesti suhteid neutraalsete riikidega, kelledest tulevad kõne alla eeskätt Skandinaaviamaad, eriti Rootsi. Ajaliselt ühe tähtsaima lõigu moodustab periood septembrist 1918 järgmise aasta alguseni, millal eesti kodanlus tegi rea katseid tõmmata Rootsit kõrvale neutraliteedi teelt ja haarata ta kaasa Nõukogude-vastasesse interventsiooni. Need püüded teenisid otseselt Antandi imperialistide huve.

Alates 1918. a. kevadest viibisid Skandinaavias eesti kodanluse «välisdelegatsiooni» liikmed. Nende kontaktid sealsete valitsustega ja viimaste esindajatega jäid aga esialgu juhuslikeks ja pinnapealseteks. Elavnemine algas septembris 1918 väliste asjaolude mõjul. Mõlema imperialistliku bloki omavaheline võitlus oli lahendumas Antandi kasuks. Keiserliku Saksamaa lõpp lähenes. Oli selge, nagu ütles tollal V. I. Lenin, et «... rahvuslik kodanlus ei püsiks pärast Saksa okupatsioonivägede lahkumist ainustki päeva ja sellepärast... see kodanlus müüb nüüd oma isamaad kõigile edasi».¹ See moodustas ühe eelduse Antandi interventsiooniks Nõukogude Venemaa vastu Baltimail.

Kontaktide elavnemine eesti kodanluse «välissaadikute» ja Skandinaavia riikide valitsusesindajate vahel septembrist novembrini 1918 toimus kahe probleemi raamides: 1) Rootsi (*resp.* Skandinaavia riikide) vägede saatmine Eestisse ja 2) Balti—Skandinaavia liidu kavad. Mõlemad olid omavahel tihedalt seotud, kusjuures kontaktid polnud ainult kahepoolsed. Kogu elavnemine algas väliste asjaolude mõjul ning sellest võtsid elavalt osa ka

¹ V. I. Lenin. Ettekanne Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee, Moskva Nõukogu, vabriku- ja tehasekomiteede ja ametiühingute ühisel istungil 22. oktoobril 1918. — Teosed. 28. kd., lk. 102—103.

Antandi esindajad. Alustame probleemist, mis kerkis päevakorda varem, nimelt sõjavägede saatmisest.

A. Piip märgib, et eesti kodanluse «välisdelegatsiooni» liikmed alustanud läbirääkimisi «välisest sõjalisest abist» pea ühel ajal Skandinaavias ja «liitlaste mail». Esimese daatumina seda laadi tegevusest märgib ta 1. oktoobrit 1918, mil J. Tõnisson kõnelnud Rootsi vägede Eestisse saatmisest.² Tegelikult algasid J. Tõnissoni vastavad sammud varem. Juba septembri teisel poolel tegi ta Rootsi välisministrile ettepaneku «saata Eestisse üks kuni kaks polku Rootsi sõjaväge».³ 22. septembril käis J. Tõnisson mere-minister E. Palmstierna juures ning esitas viimasele soovi, et Rootsi «kindlustaks» Asutava Kogu valimisi Eestis, saates sinna sõjaväeüksusi «kaitseks» bolševike vastu.⁴ E. Palmstierna arvas, et sellega peaksid nõus olema nii Antant kui ka Saksamaa, kuid viimane ei annaks kunagi oma nõusolekut. Tema suhtumine J. Tõnissoni soovi polnud aga sugugi eitav. Kaheksa päeva hiljem pöördus ta selle teema juurde tagasi. Kõneldes olukorrast «Balti provintsidest», konkreetsemalt Eestis, mõõnis ta, et oleksid sakslased seal ära, võiks olla Rootsi ülesanne seal «... vastavalt rahvusvahelisele ülesandele korda alal hoida...»⁵

Pinna sondeerimine «rahvusvaheliselt» poolt ei lasknud end samuti oodata. Septembri lõpul või oktoobri algul pöördus USA *chargé d'affaires* Stokholmis Rootsi valitsuse poole järelepärimisega, kas see ei saadaks vägesid Eestisse, et pärast Saksa vägede tagasitõmbumist seal «... korda alal hoida...» Rootsi uuriija T. Gihl märgib, et valitsus pidas vähesoovitavaks laskuda sellisesse avantüüri, kuid teisest küljest arvas ta, et Rootstile võidakse saada avaldada ka survet, mis teeb vastuseisu raskeks. Ilmselt sama kõnelusega on seotud USA *chargé d'affaires*'i teade 12. oktoobrist 1918 Stokholmist USA riigisekretärile Rootsi välisministri informatsiooni kohta, et Eesti okupeerimine Rootsi poolt olevat sisemistel põhjustel teostamatu.⁷ Juhime tähelepanu asjaolule, et T. Gihli käsitluses jääb Rootsi valitsuse seisukoht vähem kindlaks. Seda peame konstateerima uuritava küsimuse suhtes hiljemgi. Analoogilise palvega Rootsi vägede ja Baltimaade suhtes pöördus enne 15. oktoobrit Rootsi välisministri poole ka Inglismaa *chargé d'affaires* R. Clive. Oma vastuses avaldas J. Hellner kaht-

² A. Piip. Tormine aasta. Ülevaade Eesti välispoliitika esiajast 1917.—1918. aastal dokumentides ja mälestustes. Tartu, 1934, lk. 337, 360.

³ P. Vihalem. Eesti kodanlus imperialistide teenistuses (1917—1920). Tallinn, 1960, lk. 161.

⁴ E. Palmstierna. Orostid II. 1917—1919. Politiska dagboksanteckningar. Stokholm, 1953, s. 208.

⁵ E. Palmstierna. Orostid II, s. 214.

⁶ T. Gihl. Den svenska utrikespolitikens historia IV. 1914—1919. Stockholm, 1951, s. 389.

⁷ Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918, Russia, vol. II, Washington, 1932, p. 838.

lust, kas Rootsi valitsus on nõus endale sellist ülesannet võtma. Põhjuseks tõi ta relvade nappuse. R. Clive palus välisministrit siiski asjale mõelda. J. Hellneri arvates oli R. Clive ilmselt saanud oma valitsuselt instruksiooni teha kõik, et veenda Rootsit võtma endale see ülesanne.⁸

14. oktoobril kirjutas E. Palmstierna, et mitmest küljest püütakse tõmmata Rootsit Eestimaale, «... et kaitsta maad bolševike vastu, kui sakslased lahkuvad». Konservatiivide liider A. Lindman oli pöördunud peaminister N. Edeni poole sooviga, et USA presidendi tähelepanu juhitaks ohule, mis tekiks Saksa vägede lahkumisega Soomest ja Baltikumist. E. Palmstierna arvas, et A. Lindman soovib nähtavasti siduda Rootsit palvega W. Wilsonile, kes peab vastama: «Hoidke ise seal kordal!»⁹

15. oktoobril 1918. a. esitas välisminister küsimuse Salakomiteele.¹⁰ Tema üllatuseks näis sotsiaaldemokraatide liider H. Branting seal kalduvat arvama, et ülesanne tuleb vastu võtta. Hiljem tõmbunud ta siiski tagasi. Salakomitee liitunud J. Hellneri seisukohaga. «Clive sai järelikult eitava vastuse,» kirjutas välisminister.¹¹ T. Gihl märgib, et pärast Salakomitee ärakuulamist otsustas valitsus jääda äraootavale seisukohale.¹² Sündmuste edasine kulgu näib seda kinnitavat.

E. Laamani järgi oli Rootsi välisminister oktoobri algul peetud läbirääkimistel «relvastatud toetuse saamiseks Rootsist» esialgu vastanud eesti kodanluse «välissaadikutele» soodsalt, kuid tingimusel, et selleks ka Antant ja Saksamaa nõusoleku annaksid, ning lubanud küsimuse esitada valitsusele.¹³ Et Rootsi samme ei loetaks Antandi vastu suunatuiks, sondeerinud Kopenhaagenis asuvad «välissaadikud» Antandi arvamust sealse Inglise sõjalise esindaja juures ning hiljem lasknud seda teha oma Londoni esindajal ka Inglise valitsuse ees.¹⁴ Nii kirjeldas asja A. Piip. Kuid ülaltoodu valgusel olid need sammud ju tegelikult asjatud. Siinkohal peab märkima, et kuigi eesti kodanluse «välissaadikute» püüded saada toetust Rootsi sõjavägede näol vastasid täiesti Antandi poliitikale ja olid üheks vahendiks katsetes tõmmata neutraalseid Skandinaavia riike kaasa Nõukogude-vastasesse interventsiooni, toimus rida Antandi-poolseid vastavaid samme siiski «välissaadikute» teadmata. Üks välisdelegatsiooni liikmeid

⁸ J. Hellner. *Minnen och dagböcker*. Stokholm, 1960, s. 455—456.

⁹ E. Palmstierna. *Orostid II*, s. 221.

¹⁰ Salakomitee koosnes Rikstagi poolt nimetatud isikutest (tavaliselt parteide liidrid), kes arutasid kuningaga välispoliitilisi küsimusi, mis pidid jääma saladusse. 1921. a. asendati see väliskomisjoniga.

¹¹ J. Hellner. *Minnen och dagböcker*, s. 456.

¹² T. Gihl. *Den svenska utrikespolitikens historia*, s. 389.

¹³ E. Laaman. *Eesti iseseisvuse sünd*. — Eesti rahva ajalugu, lisakõide I. Tartu, 1936, lk. 355.

¹⁴ A. Piip. *Tormine aasta*, lk. 337.

nentis otseselt, et septembri lõpul või oktoobri algul 1918 olid inglased teinud Rootsi valitsusele «... ettepaneku Eestit liitlaste nimel okupeerida, kuna aga meie Skandinaavia delegatsioonil sellest polnud aimugi».¹⁵

22. oktoobril sai A. Piip Londonis teada, et Inglise välisminister peab kõige paremaks korraldada Nõukogude-vastast võitlust «... Rootsi kaudu, millele peaks liituma Briti laevastiku ilmumine Balti merele...» 26. oktoobril andis ta Inglise valitsusele kirja ühenduses eesti kodanluse Skandinaavias asuvate tegelaste palvega Rootsi valitsusele vägede saatmiseks Eestisse «korra alalhoidmiseks». Selleks paluti ka Inglise valitsuse nõusolekut. Samas avaldati soovi, et Inglise valitsus müüks Eesti Ajutisele Valitsusele 40 000 püssi, 40 000 000 padrunit ja kuulipildujaid ning soovitaks «... nende ülevedu Rootsi poolt Eestisse.»¹⁶ Neil A. Piibu sammudel polnud aga enam mingit algatuslikku iseloomu. Antandi soovid olid Rootsi valitsusele teada juba ammu varem. Kõige enam võisid need olla vaid Antandile ettekäändeks järgneva jaoks.

31. oktoobril jõudis Rootsi valitsuseni memorandum, milles kajastusid ka A. Piibu esitatud soovid.¹⁷ Inglased lisasid «abiobjektidena» veel Lätj ja Leedu, «abipalve» aga laiendasid ka Taanile ja Norrale.¹⁸ Ettevoetud abinõust teatati ka Ühendriikidele, paludes toetust.¹⁹

E. Palmstierna märkis, et Rootsilt tahetakse Baltikumi jaoks instruktoreid, 40 000 püssi ja võimalikult ka paar tuhat meest. Välisministriks, kes oli palunud sakslased kohale jätta, vastati Inglise saatkonnast, et neid ei saa usaldada. E. Palmstiernagi arvas, et on teadmata, kas saksa sõdurid «... sooviksid angažeeruda selliseks ettevõtteks»²⁰ 1. novembril arutas Rootsi valitsus kaua «Eesti küsimust». Peaminister N. Edén oli igasuguse sekkumise vastu. E. Palmstierna mõõnis aga — vähemalt oma päevikus —, et ollakse «rahvaste liidu» eelstaadiumis, mis aga võib peale panna selliseid «korrakohustusi». Tema sõnade järgi olnud enamus valitsusest arvamusel, et alles pärast seda, kui Rahvasteliidu alused on selged ja antakse «üldine mandaat», võib Rootsilt ning teistelt neutraalidelt oodata valmisolekut sekkumiseks. Üksmeel valitsenud aga selles suhtes, et instruktoreid võib vaja-

¹⁵ F. Kull. Esimesi Eesti diplomaate. Mälestusi Eesti välisdelegatsiooni tegevusest 1918. aastal. Tartu, 1933, lk. 191.

¹⁶ A. Piip. Tormine aasta, lk. 324—326; Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklik Keskarhiiv (ENSV ORKA), f. 20, nim. 1, s.-ü. 6, l. 2.

¹⁷ Vt. E. Palmstierna, Orostid II, s. 229.

¹⁸ Vt. A. Piip. Tormine aasta, lk. 326; T. Gihl. Den svenska utrikespolitikens historia, s. 389, ENSV ORKA, f. 20, nim. 1, s.-ü. 6, l. 3.

¹⁹ Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918, Russia, vol. II, p. 839—840.

²⁰ E. Palmstierna. Orostid II, s. 229.

duse korral saata.²¹ See langeb üldjoontes kokku T. Gihli hinnanguga, et pärast Inglise palvet oktoobri lõpul säilitas Rootsi valitsus ettevaatliku hoiaku.²²

29. oktoobril andis Inglise *chargé d'affaires* Taani valitsusele üle memorandumi vägede ja relvade saatmise kohta. «Näib, et kumbagi ettepanekut ei võetud vastu entusiasmi,»²³ kommenteeris seda USA esindaja Taanis.

Nii eelnesid Saksa okupatsiooni lõpule Eestis Inglise ja USA jõupingutused tuua siia Saksa okupatsioonivägede asemele «bolševike lämmatamiseks «antantofiilsed» vabastavad väed».²⁴ Eeskätt pidanuksid need olema Rootsi (*resp.* Skandinaavia riikide) omad. Selles tegevuses abistasid Antanti elavalt eesti kodanluse «välissaadikud». Eesti töörahva seisukohta väljendas 10. oktoobril 1918. a. toimunud bolševike partei Tallinna komitee laiendatud koosolek, mis naelutas häbiposti eesti kodanluse, kes oli pöördunud Rootsi ja Antandi maade poole sõjalise abi saamiseks.²⁵ Antandi ja «välissaadikute» tegevus kulmineerus oktoobris 1918. 1. novembril polnud aga Rootsi valitsuse koosolekul selge, keda tuleb teisel pool Balti merd «aidata». 2. novembril kurtis E. Palmstierna, et on teadmata, keda Rootsi peab Eestis aitama: «... maamarssal von Stykki (nii on tekstis — K. J.), kes toodi võimule Saksa tääkide poolt, Tõnissoni või mõnda muud demokraatlikku gruppi.»²⁶ 5. novembril oli E. Palmstierna lantšil Inglise *chargé d'affaires*'i juures. Mereminister märkis, et inglased tahavad Rootsile survet avaldada Eestimaa suhtes. Kui tema aga palunud nimetada uusi Läänemere riike, nende pealinnu, juhtivaid riigimehi, piiritingimusi, ajutisi konstitutsioone, jäänud R. Clive igale küsimusele vastuse võlgu. Nüüd küsinud E. Palmstierna: «... mida ja keda tõepoolest tahetakse, et me peaksime toetama.»²⁷

Vägede saatmiseks Baltikumi ja abi andmiseks relvade näol siinsele kodanlusele Skandinaavia riikide poolt oleks võinud määravaks saada Rootsi valitsuse seisukoht. Nagu nägime, polnud selle kõigi liikmete suhtumine säärasesse aktsiooni sugugi täielikult eitav. Liberaalide ja sotsiaaldemokraatide valitsust toetati paremalt poolt, kus «Svensk Tidskrift» novembri algul kutsus

²¹ Sealsamas, lk. 230.

²² T. Gihl. Den svenska utrikespolitikens historia, s. 389.

²³ Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918, Russia, vol. II, p. 843.

²⁴ V. I. Lenin. VI ülevenemaaline erakorraline tööliste, talupoegade, kasakate ja punaarmeeaste saadikute nõukogude kongress 6.—9. novembrini 1919. — Teosed. 28. kd., lk. 131.

²⁵ Ulevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost I (XIX sajandi 90. aastad — 1920). Tallinn, 1961, lk. 305.

²⁶ E. Palmstierna. Orostid II, s. 230.

²⁷ Sealsamas, lk. 232.

Rootsit kõigi tema käsutuses olevate vahenditega takistama «Läänemereprovintside» liitumist taas Venemaa külge, nimetades, seda, kui see peaks juhtuma, õnnetuseks Rootsi jaoks.²⁸ Juba oktoobris (vt. USA *chargé d'affaires*'i teade riigisekretärile 12. oktoobrist eespool) ilmnes aga, et pidurdavaks momendiks sellisele «abistamisele» on siseolukord. Oktoobri lõpu situatsioonis nägi mereminister tõsist dilemmat: ühelt poolt kohusetunne võidelda bolševismiga ja teiselt poolt ettevaatlikkus, millele sundis rahutus Rootsi tööliskonnas. «Kui me sekkudes satume võitlusse «Venemaa vabariigiga», tuleb lainetus Rootsis», nentis ta.²⁹ Võimalikke siseraskusi, kui Rootsi üksusi saadetakse väljapoole riigi piire, arvestati valitsuses 1. novembril.³⁰ Novembri jooksul muutus olukord abistajatele veelgi raskemaks. Revolutsioon Saksamaal andis tugeva tõuke töölisliikumisele Skandinaavias. Väga terav revolutsiooniline olukord kujunes Rootsis,³¹ tugevnes tööliklassi võitlus Taanis.³² Vägede saatmine Nõukogude riigi vastu oleks olukorda veelgi teravdanud.

Novembri keskpaiku teatas Norra välisminister vastuseks Inglise ettepanekule, et tema valitsus ei saa seda sammu ette võtta, kuna Storting ei annaks selleks oma nõusolekut.³³ 19. novembril informeeris A. Piip Inglise välisministrit, et kava anda relvi Skandinaavia kaudu tuleb lugeda teostamatuks ja palus need seepärast lähendada Inglise laevastikuga.³⁴ Viimase tulekut ootas innukalt ka E. Palmstierna. Juba 9. novembril oli ta pea- ja välisministrile teinud ettepaneku eemaldada väinadest miinitõkked, et Inglise laevastik Läänemerre pääseks. Rootsi mereministrit oli nimelt informeeritud plaanist Inglise laevastiku retkeks Petrogradi ja Tallinna suunas.³⁵ Katsed Skandinaavia riikide kaasatõmbamiseks Nõukogudevastasesse interventsiooni Baltikumi kaudu polnud sellega veel lõppenud, kuid edaspidi toimusid need teistsugustes tingimustes ja osalt ka teistsuguste vahenditega.

* *
*

²⁸ «Svensk Tidskrift», 1918, nr. 7, s. 519.

²⁹ E. Palmstierna. Orostitid II, s. 229.

³⁰ Sealsamas, lk. 230.

³¹ A. C. Кан. История скандинавских стран. М., 1971, стр. 189.

³² Vt. V. I. Lenin. Kõne ülevenemaalisel naistöölaliste kongressil 19. novembril 1918. Teosed. 28. kd., lk. 162—163; V. I. Lenin. Kõne Presnja rajooni tööliskonverentsil 14. detsembril 1918. Sealsamas, lk. 329—330.

³³ Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918. Russia, vol. II, p. 843.

³⁴ A. Piip. Tormine aasta, lk. 339—340.

³⁵ E. Palmstierna. Orostitid II, s. 235.

Rootsi (*resp.* Skandinaavia) vägede Eestisse (*resp.* Baltikumi) saatmisega seostus samal perioodil teise küsimusena Balti — Skandinaavia liidu kava. 1918. aasta teisel poolel ja hiljem mälestustes figureeris see mitmesuguste nimetuste all — «Balti — Skandinaavia föderatsioon», «Balti liit», «Läänemere riikide liit» jne. Kuna kõigis neis oli ühiseks jooneks see, et sellesse liitu oleksid pidanud kuuluma Skandinaavia ja Balti riigid, võib öelda, et tegemist oli sisuliselt ühe kavaga. Siinkohal märgime, et sellise koostisega moodustis polnud sugugi ainuke Läänemere piirkonnas plaanitatavatest. Näiteks arutatud Inglise valitsusringkondades 1918. aasta suvel elavalt Suur-Poola projekti, mis pidanuks ühendama ka Baltimaid.³⁶ Sellised ja Skandinaavia riikide omavahe- lise ühenduste kavad jäävad meie vaatlusest välja.

Nagu juba nägime, avaldati septembri teisest poolest alates Rootsi valitsusele korduvalt soovi, et see saadaks oma väeüksusi Eestisse. Oktoobri keskpaiku seostus sellega Balti — Skandinaavia liidu kava. 14. oktoobril kommenteeris E. Palmstierna oma päevikus Rootsi Londoni saadikult saabunud kirja. Kiri teatas, et Inglise ja Soome ringkondades pidi kõneldama Rootsi, Norra, Taani ning Soome grupeerimisest ühisesse föderatsiooni, mis kaitseks nende huve nii Saksamaa kui bolševistliku Venemaa vastu. Juhtiv osa pidi kuuluma Rootsile. Kuna asja arutati Inglise välisministeeriumis, informeeris saadik sellest oma valitsust ja soovis saada instruksioone.³⁷ Et föderatsioon ei pidanud piirduma ainult nimetatud riikidega, seda ilmutab E. Palmstierna edasine arutelu. Mereminister arvas, et Antant ei peaks ette kirjutama, kuidas tuleks korraldada vahekordi Põhjas. Lähenemine peaks kasvama seestpoolt, mitte tekkima mõnede riikide mõjul kunstlikult. «Mis on näiteks ühist Eestil ja Norral?» esitas ta küsimuse. E. Palmstierna mõõnis, et see võib olla pinna sondeerimine eesmärgiga tulevases «Rahvaste Liidus» väikeriike kokku grupeerida saavutamaks kergemini «eksekutiivse võimu» organiseerimist. Sama oli arvanud ka välisminister.³⁸

Järelikult oli Rootsi valitsuse liikmeile selge plaanitatava föderatsiooni eesmärk. E. Palmstierna jätkab oma päevikus «Eestimaa küsimuse» käsitlemisega. Valitsuse liikmete hulgas olnud ülekaalus arvamus, et kuni tagajärjed pole selged, peab käituma reserveeritult. Ule Läänemere minekuks on vaja Saksamaa luba. Edasi on olemas risk konfliktiks bolševikega ja see võib kaasa tuua tagasimõjusid kodus. Lõpuks märkis mereminister, et alltekstina läbinud arutelu siiski mõte, et moodustamisel olev Rahvasteliit võib Rootsit koos Taani ja Norraga kohustada

³⁶ H. Arum äe. Kodanliku Eesti osast Nõukogude-vastase Balti liidu loomise püüetes aastail 1919—1921. — Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised, VIII köide. Tallinn, 1959, lk. 261.

³⁷ E. Palmstierna. Orostid II, s. 220.

³⁸ Sealsamas.

«... kaitsma tsivilisatsiooni üritust Baltikumis ja sellisel juhul oleks meil raske öelda «ei»». ³⁹

Balti—Skandinaavia liidu ideel oli tolele ajaks juba teatud väike ajalugu. A. Piipu ja K. R. Pustat on nimetatud laiema Balti liidu — kuhu pidid kuuluma ka Skandinaavia riigid — idee esitajateks. ⁴⁰ Samal ajal on ammu teada, et J. Tõnisson kõneles juba 1917. a. suvel Leedu, Läti, Eesti, Soome ja Skandinaavia rahvaste ühinemisest. Vastav pioneerlus ei tekitanud vaidlusi ka 1937. aastal. Ilmar Tõnisson kõneles enne A. Piibust ja K. R. Pustast, kes «... panid lootuse peamiselt põhjarahvastele ja Lääne-Euroopaale...», siis aga Jaan Tõnissonist, kes «... meie orientatsiooni laiendas Skandinaaviale». ⁴¹ Esimesel pilgul näib tegemist olevat vassinguga, mida lahendab vaid järeldus, et kodanlike poliitikute silmis pidi mõlemate kavade vahel olema teatud kvalitatiivne erinevus.

Erinevus ilmneb, kui vaadelda Balti — Skandinaavia liidu idee arengut 1918. aastal. Juba 1917. aasta novembris täheldati Antandi huvi Skandinaavia liidu mõtte vastu, kuhu ka Soome liitumine polnud välistatud. ⁴² Dokumentaalne tõend pärineb jaanuarist 1918. 10. (23.) jaanuaril külastasid Inglise *chargé d'affaires'i* Petrogradis Fr. O. Lindley'd Eesti kodanlikud tegelased J. Poska, J. Vilms ja J. Seljamaa. Sel puhul märkis Fr. O. Lindley oma välisministrile, et Balti provintside tulevik tuleb võtta tõsiselt kaalumisele. Eesti kodanluse esindajad olid talle teatanud, et Saksamaa poolt olevat neile tehtud ettepanek «iseseisvuseks» Saksa protektoraadi all, see aga suurendaks määratult viimase tugevust. Seepärast näis Fr. O. Lindley'le soovitatav, et Balti provintsid «... saaksid sõltumatuks ja moodustaksid bloki Skandinaavia, Soome ja võib-olla Poolaga». ⁴³ Miski ei vihja sellele, et idee oleksid Fr. O. Lindley'le andnud Eesti kodanluse esindajad.

Samuti ei esitatud Balti — Skandinaavia liidu ideed kohtumisel Rootsi välisministriga 16. märtsil 1918, kuigi viimasega vestles peamiselt selle omaaegne püstitaja Eestis — J. Tõnisson. 22. aprillil 1918 kinnitati «välissaadikute» poolt Inglise välisministeeriumile, et ka orienteerumine Skandinaaviale olevat eba populaarseks muutunud Soome Saksamaa-suunitluse tõttu. ⁴⁴

³⁹ Sealsamas, lk. 221.

⁴⁰ Vt. E. Uustalu. The History of Estonian people. London, 1952, p. 194.

⁴¹ I. Tõnisson. Eesti välispoliitika I. — «Akadeemia», 1937, nr. 3, lk. 162; vt. ka A. Piip. Nüüdne maailmapoliitika. Tartu, 1932, lk. 103.

⁴² A. Törnngren. Anteckningar från resor i Skandinavien. — «Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland», CXXLIII. Helsingfors, 1934, s. 107.

⁴³ Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918, Russia. vol. II, p. 815—816.

⁴⁴ K. Hovi. Die Orientierung der estnischen Auslandsdelegation im Frühjahr 1918. — «Publikationen des Instituts für Allgemeine Geschichte. Universität Turku, Finnland». Nr. 5, Studien, S. 71.

Alates 1918. a. suvest kerkib Balti — Skandinaavia liidu idee Eesti kodanlike poliitikute hulgas taas päevakorda. On aga ise-loomulik, et nüüd pole sellega seotud mitte eesti kodanluse «välisdelegatsiooni» Skandinaavias viibivad «delegaadid», vaid hoopis Antandi riikides asuvad A. Piip ja K. R. Pusta. Andmeid K. R. Pusta huvist Balti — Skandinaavia liidu vastu enne kirjeldamisele tulevaid sündmusi pole õnnestunud leida. A. Piip pidas aastavahetusel 1917/1918 Skandinaavia föderatsiooni teisejärguliseks, nimetades seda majanduslikult nõrgaks.⁴⁵

Sündmuste käik ise on A. Piibu ja K. R. Pusta eri perioodidest pärinevate ülestähenduste ja mälestuste järgi järgmine: 21. juunil 1918. a. toimunud jutuaJamisel A. Piibu, E. Virgo ja Inglise välisministeeriumi esindaja J. Y. Simpsoni vahel rääkinud esimesed «... Skandinaavia föderatsioonist kui tuleviku kindlast võimukompleksist, eeldusega, et see mõte on vastuvõetav liitlastele». J. Y. Simpson vastanud, et Antandile peaks Skandinaavia föderatsioon olema täiesti vastuvõetav. 25. juulil esitanud A. Piip J. Y. Simpsonile nn. «eramärgukirja», milles muuhulgas oli ka küsimus: «Mis mõtleb Briti valitsus Skandinaavia liidu üle, ühes arvatud Eesti...».⁴⁶

1923. aastal märkis K. R. Pusta, et just 1918. aasta suvel Pariisis olevat koostatud Balti liidu moodustamise kava. Peale kahe poolaka, ühe soomlase ja K. R. Pusta olnud selle koostamise juures veel H. Branting.⁴⁷ Viis aastat hiljem kirjutas Pusta, et pärastisele Rootsi peaministrile H. Brantingile «... võlgneme koguni autoriteetse julgustuse oma Balti liidu poliitikale... mida Brantingil oli julgust ennustada... juulikuus 1918, meie kokkusaamistel Pariisis Poola delegaadi Dmovski juures»⁴⁸.

Pärast Teist maailmasõda ilmunud mälestustes toob K. R. Pusta aga «esimese Läänemere Liidu kava» koostamisajaks 13. novembri 1919. Kaaskoostajaks olnud A. Piip. «Õieti väljendasime me tookord konkreetsemal kujul mõtteid, mis olime vahtanud oma delegatsioonis ning soome ja läti kolleegidega Stokholmis, Londonis ja Pariisis...», lausus ta selle sündmuse kohta.⁴⁹ Sedasama kinnitas A. Piip juba varem, kui ta kirjutas, et andis «prof. Simpsoni soovil» 9. novembril 1918. a. talle üle memorandumi Balti liidu kohta alustel, mis olid koos K. R. Pustaga Pariisis kokku seatud.⁵⁰ Arhiivis säilinud liidukava koopia pealiskiri

⁴⁵ «Eesti», 31. detsembril 1917 (13. jaanuaril 1918).

⁴⁶ A. Piip. Tormine aasta, lk. 292, 294—295.

⁴⁷ X. А р у м я з. За кулисами «Балтийского союза». (Из истории буржуазной Эстонии в 1920—1925 гг.), Таллин, 1966, стр. 22; Н. А р у м я з. Kodanliku Eesti osast Nõukogude-vastase Balti liidu loomise püüetes aastail 1919—1921, lk. 261.

⁴⁸ K. R. Pusta. Eesti iseseisvus *de facto* ja *de jure*. — «Kaitse Kodu», 1928, nr. 3, lk. 151.

⁴⁹ K. R. Pusta. Saadiku päevik I. (Geislingen), 1964, lk. 46.

⁵⁰ A. Piip. Tormine aasta, lk. 330.

näitab, et see kava antud üle 28. oktoobril.⁵¹ Võimalik, et on mõeldud vana kalendrit.

«Liidu» koosseisude võrdlemine näitab, et nii K. R. Pusta kui ka A. Piibu kõigi kavade puhul on tegemist ühe ja sama moodustisega, kuhu oleksid pidanud kuuluma Skandinaavia riigid, Soome, Eesti, Läti, Leedu ja Poola.⁵² A. Piibu «memorandumis» oli neile lisatud Saksamaa. Ilma Saksamaata vastas «liidu» koosseis täpselt Fr. O. Lindley kavale. Kõik need moodustised erinesid J. Tõnissoni omast sellega, et neis eksisteeris ka Poola.

Neist mitmesugustest eri aegadest pärinevatest teadetest võib teha järgmised järeldused: 1) Eesti kodanluse «välissaadikud» Antandi riikides puutusid Balti — Skandinaavia liidu kavaga 1918. aastal kokku kahel korral — juunis-juulis ja oktoobri lõpul—novembri algul; 2) esialgu ei jõutud juttudest kaugemale, paberilepanek toimus teisel etapil.

Kuid siis polnud Balti — Skandinaavia liidu idee enam mingi originaalne leiutis. Oktoobri esimesel poolel ilmus «Manchester Guardian'is» rida artikleid üldpealkirjaga «Balti küsimus». Teine neist oli pühendatud Eestile. Viimane lõppes visandiga Balti liidust. Sinna pidanuksid kuuluma Rootsi, Taani ja Läänemere idaosa maad — Eesti ja Läti.⁵³ Rootsi valitsusele oli taoline kava, nagu nägime, teada juba oktoobri keskpaiku. Selles, et Inglismaa oktoobri lõpul nõudis kõigilt Skandinaavia riikidelt sõjaväeüksuste ja relvade saatmist Baltimaile, kaasa arvatud Leedu, võib näha sammu edasi «eksekutiivse» iseloomuga Balti — Skandinaavia liidu loomise poole. A. Piibu ja K. R. Pusta poolt novembri algul kirjupandud kaval polnud enam mingit algatuslikku iseloomu, nagu A. Piibu 26. oktoobri kirjalgi. E. Laaman märkis, et A. Piibu «Balti liidu orientatsiooni» olevat toetanud «eriti» Inglise Stokholmi saadik ja hilisem Pariisi rahukonverentsi Balti komisjoni esimees sir Esme Howard.⁵⁴ K. R. Pusta nimetas enda poolt «1918. aasta talvel» avaldatud Balti liidu põhikirja kava ristiisade hulgas Prantsuse poliitikuid Albert Thomas'd ja Andre Honnorat'd.⁵⁵

Balti — Skandinaavia liidu idee ei katke novembri algusega. Edasi eksisteerib ta aga juba muutunud ajaloolises olukorras. Saksamaal puhkenud Novembrirevolutsioon teravdas klassivahekordi ka Skandinaavia riikides. Kahe imperialistliku bloki oma-

⁵¹ ENSV ORKA, f. 20, nim. 1, s.-ü. 6, l. 21—25.

⁵² Vt. H. Arumäe. Kodanliku Eesti osast Nõukogude-vastase Balti liidu loomise püüetes aastail 1919—1921, lk. 261; A. Piip. Tormine aasta, lk. 331; K. R. Pusta. Saadiku päevik I, lk. 46; ENSV ORKA, f. 20, nim. 1, s.-ü. 6, l. 23.

⁵³ «Manchester Guardian», Oct. 3, 4, 7, 15, 1918.

⁵⁴ E. Laaman. Välisdelegatsiooni aeg. — Jaan Tõnisson töös ja võitluses, Tartu, 1938, lk. 206.

⁵⁵ K. R. Pusta. Eesti iseseisvus *de facto* ja *de jure*, lk. 154.

vaheline võitlus lõppes Antandi võiduga, kes ruttas nüüd laiendama interventsiiooni Nõukogude Venemaa vastu. Saksa vägede kaitse all hakkas Eesti territooriumil kujunema kodanlik vabariik.

Vältimaks võimu üleminekut revolutsiooniliselt meelestatud töörahvale pidas Saksa okupatsioonivägede juhtkond pärast revolutsiooni puhkemist Saksamaal vajalikuks Eestis võimule upitada kodanlus.⁵⁶ 11. novembril 1918. a. tegevust alustanud Ajutise Valitsuse nõrkus paljastus aga juba sama kuu lõpuks. See ajendas otsima «abi» väljastpoolt. Kõrvuti taotlustega saada seda senistelt okupatsioonivõimudelt, Antandilt ja Soomest tehti rida katseid ka Skandinaavias, eeskätt Rootsis. Viimaseid on seni vähem käsitletud.

26. novembril võttis Ajutine Valitsus vastu otsuse «saata Stokholmi saatkond sõjalise abi muretsemiseks». Selle koosseisu määrati 3 isikut — E. Laaman, J. Goldarbeiter ja F. Kull.⁵⁷ Sama päeva õhtul väljus «saatkond» tema käsutusse antud väikesel aurikul Tallinnast Stokholmi suunas.⁵⁸ Ilmselt eristamaks «välisdelegatsioonist» hakati seda «saatkonda» juba tollal nimetama «eridelegatsiooniks», millist terminit tarvitati hiljemgi. Lühiduse eesmärgil jääme selle juurde meiega. «Eridelegatsioon» jõudis Stokholmi 29. novembril.⁵⁹

«Eridelegatsiooni» peamiseks ülesandeks oli algul mitmesuguste palvete edasiandmine Antandi esindajatele Stokholmis. E. Laamani esituses järgneb palvele kaitsta eesti kodanlust ja saata Antandi sõjalaevastik ja dessant Tallinna ja Narva-Jõesuusse viimasena soov, «... et selle võimatuse korral lubataks abi paluda Soomelt ja Rootsilt». Antandilt abi taotlejana vaadeldi «eridelegatsiooni» ka Stokholmi «Dagens Nyheter'i» artiklis, mis oli tehtud F. Kulli intervjuu alusel. Viimane avaldas «parimaid lootusi», et Antant, kes «meie võitluses peab nägema osa oma suures sõjaretkes nõukogude vägede vastu, saab andma meile relvi». «Kuni selle relvad jõuavad saabuda, peaksid meie arvates mõned briti sõjalaevad Eesti randade juures aitama kaasa rahustada meeli,» arvas F. Kull.⁶¹ Siinkohal ei puuduta me «eridelegatsiooni» sidemeid Antandi esindajatega.

Veel oli «eridelegatsiooni» ülesandeks Stokholmist relvi ja laskemoona osta.⁶² Delegatsiooni kulude katteks oli F. Kull rahan-

⁵⁶ Vt. Eesti NSV ajalugu III. 1917. aasta märtsist kuni 50-ndate aastate alguseni. Tallinn, 1971, lk. 113.

⁵⁷ Ajutise Valitsuse koosolekute protokollid 1918/1919. a. Tallinn (1919), 26. XI 1918, prot. 18, IV.

⁵⁸ F. K u l l. Esimesi Eesti diplomaate, lk. 167—168.

⁵⁹ ENSV ORKA, f. 66, nim. 18, s.-ü. 39, l. 225.

⁶⁰ E. L a a m a n. Eesti iseseisvuse süünd, lk. 384; vt. ka ENSV ORKA, f. 66, nim. 18, s.-ü. 39, l. 225.

⁶¹ «Dagens Nyheter», 30 nov. 1918.

⁶² F. K u l l. Esimesi Eesti diplomaate, lk. 168.

dusministeeriumilt saanud 25 000 rootsi krooni, millest ta 5500 kohe loovutas J. Poskale.⁶³ Allesjäänud summa oli relvade ostmiseks liiga väikene, kuid Tallinnas hellitatud lootust, et «eridelegatsioonil» õnnestub ehk Rootsist varustust hankida krediidi peale, samuti lubati raha järele saata.⁶⁴ F. Kull märgib end Rootsi välisministrile visiidi teinud olevat eesmärgiga Rootsi valitsuselt mingil teel sõjariistu hankida. «Põhimõtteliselt polnud välisministril midagi sõjariistade andmise vastu, kuid rootslastel endilgi polnud neid kuigi palju tagavaraks. Tähtsaimaks takistuseks aga osutus see, et parlamendi pahempoolne enamus välisministri arvates selleks kunagi oma nõusolekut ei annaks,» võttis F. Kull hiljem kokku visiidi tulemuse. Isiklikult lubanud minister F. Kulli palvet valitsuses siiski toetada. Seejärel siirdus F. Kull mereminister E. Palmstierna poole. «Oli sõbralikem mees valitsuses,» iseloomustas F. Kull teda, «kuid sotsialistina ei saanud ta meie soovi juba põhimõtteliselt toetada.»⁶⁵

Rootsi valitsuselt «eridelegatsioon» relvi ei saanud, kuid lubati neid omal kulul Rootsist osta ja Eestisse vedada. Selleks aga puudus «eridelegatsioonil» raha.⁶⁶

«Eridelegatsiooni» tegevusest detsembri esimesel poolel on suhteliselt vähe andmeid. Skandinaaviamaid interventsioonist osa võtma mõjutama oli ta liialt kergekaaluline. Põhiküsimusi lahendati mujal.

Endiselt oli päevakorral Balti — Skandinaavia liidu idee. 26. novembril 1918 «The Times'is» ilmunud Läänemere probleeme käsitlev artikkel kinnitas, et Balti liit Soome, Rootsi, Taani ja Leedu vahel saab olema üheks abinõuks, mis tagab Läänemere muutumise avatud mereks.⁶⁷ «Päevaleht» kommenteeris seda saksa lehtede järgi. Talle näis võõrastav, et loetus puudusid Läti ja Eesti. Ajaleht arvas, et nähtavasti peetakse loomulikuks, kui esimene Leedu, teine Soomega lähemasse ühendusse astub.⁶⁸ Detsembri algul kõneles «Morning Post» Skandinaavia ja Balti-maade ühtekoondamisest seoses Inglismaa huvidega.⁶⁹ Jaanuaris 1919 tegi «Svensk Tidskrift» inglise ja prantsuse ajakirjanduse alusel järgmised järeldused Inglismaa poliitiliste eesmärkide kohta Läänemere piirkonnas. Rootsi ajakirja arvates võis «ilma suurema riskita» väita, et Inglismaa rahuloluga tervitaks mingit tugevamas või lõdvemas vormis ühendust Põhja-Euroopa väikeriikide — Skandinaaviamaade, Soome ja Eesti, Läti ning Leedu vahel. Ei pidanud puuduma ka vihjed, et juhtiv positsioon selles «Põhja-Euroopa konföderatsioonis» saaks osaks Rootsile. Ajakiri

⁶³ ENSV ORKA, f. 66, nim. 18, s.-ü. 39, l. 225.

⁶⁴ F. Kull, Esimesi Eesti diplomaate, lk. 168.

⁶⁵ Sealsamas lk. 173.

⁶⁶ Sealsamas, lk. 173—174.

⁶⁷ K. Moltke, De baltiske folks frihedskamp. Skive, 1949, s. 172.

⁶⁸ «Päevaleht», 8. detsembril 1918.

⁶⁹ «Morning Post», Dec. 14, 1918.

leidis, et sellise projekti teostumine Inglismaa seisukohast oleks peaaegu ideaalne: 1) Inglise laevastik saaks takistamatu sissepääsu ja tegevusvabaduse Läänemerele ning 2) Inglismaal «... kui Põhja-Euroopa riikide konföderatsiooni ristiisal ja hool-dajal oleksid piiramatud võimalused kasutada oma kasuks vältima-tuid ja kindlasti nii sagedasi kui ka kestvaid vastuolusid selle eri-suguste liikmete vahel».⁷⁰

Ikka seostus «Balti liidu» selline kava Rootsi valitsuse liik-mete jaoks «kohustustega» Eestimaal. 11. detsembril märkis E. Palmstierna, et üha enam saab selgeks, kuidas kaks voolu Antandis tahavad omistada Rootsile erilist, tema jaoks ebaloomu-likku «Läänemere rolli». «Vana süsteemi mehed» pidid tahtma üles ehitada Euroopas ühtset «Põhja» eesotsas Rootsi-ga, mis haa-raks ka Soome ja Baltikumi. Teine, «patsifistlik suund» pidi samuti heameelega nägema nende riikide grupeerumist, et vähen-dada väikeriikide arvu Rahvasteliidus. Erinevus nende suundade vahel polnud ilmselt eriti selge ka mereministrile, sest ta jätkas: «Kuidas ka ei oleks, peavad need plaanid tegema meid veel enam ettevaatlikuks, mis puutub kohustustesse Eesti küsimustes. Agi-tatsioon selleks kestab...»⁷¹

Kuigi novembri lõpul oli Inglise valitsusringkondade poolt heaks kiidetud nn. vabatahtlikest interventsiooniväeosade formeeri-mine Skandinaaviamaades,⁷² peab täpsustama, et detsembri esi-mesel poolel ei vihja veel miski, nagu oleks seda käsitletud juba palgasõdurite värbamisena, nagu hiljem «vabatahtlikkust» raken-dati. Eeskätt oodati Skandinaavia riikidelt ilmselt veel siiski regu-laarvägede saatmist. Norra ajakirjanduses levisid teated: USA president W. Wilson nõudvat, et Norra ja Taani kumbki 25 000 ja Rootsi 75 000 meest sõjakäiguks Vene enamlaste vastu annaks jne.⁷³ Kuuldused kõnelesid, et ka Norra vägede «vahiteenistuse» kohaks pidid saama Baltimaad.⁷⁴

Taktika muutus detsembri keskpaiku. Kui vägede nõudmine Skandinaavia riikidelt polnud seni tagajärjekaks osutunud, otsustati alustada palgasõdurite värbamist. Hiljem, jaanuaris, kinnitas Reuteri agentuur «autoriteetsetele Taani allikatele» vii-dates, et mitmesuguste «vabatahtlike» ekspeditsioonide ettevalmis-tamine Skandinaaviamaades pidi tõestama, et Skandinaavia valitsused ei aruta ühist interventsiooni Baltikumis.⁷⁵ Hetkel, kui alustati palgasõdurite värbamist, ei mõeldud aga ilmselt veel, et

⁷⁰ «Svensk Tidskrift», 1919, nr. 1, s. 60—61.

⁷¹ E. Palmstierna. Orostid II, s. 259.

⁷² Eesti NSV ajalugu III, lk. 134.

⁷³ «Päevaleht», 11. detsembril 1918; vt. ka «Päevaleht», 16. ja 17. detsemb-ri 1918.

⁷⁴ E. Danielsen. Norge-Sovjetunionen. Norges utenrikspolitik overfor Sovjetunionen 1917—1940. Oslo, 1964, s. 55.

⁷⁵ «Evening Standard», Jan. 23, 1919.

see saaks asendada vägede saatmist. Mõnede andmete järgi läbi-rääkimised selle üle, et Skandinaavia valitsused võtaksid endale «valveteenistuse» endistes Venē «Läänemere provintside», keetsid jaanuarini.⁷⁶ Vabatahtlike värbamine, mida alustati, näib olevat pigem ettevalmistus «valveteenistuse» üleandmiseks skeemi järgi, mille jaanuari algul visandus F. Ström.⁷⁷ Raske on öelda, kellelt ja millal tuli konkreetne korraldus palgasõdurite värbamise taktika kasutamiseks. Selle algus Eesti ja Rootsi vahelistes suhetes on aga täpselt dateeritav. Ühtlasi algas sellega palgasõdurite värbamine Skandinaaviast Baltikumi üldse. Juhime tähelepanu asjaolule, et ajaloolises perspektiivis oli tegemist sammuga tagasi — varem oli Skandinaavia riikidelt nõutud regulaarvägesid osalema Nõukogude-vastases interventsioonis. Kartus selle ees, mis ütleb oma maa avalik arvamus ja eeskätt tööliklass, oli nende valitsustele andnud jõudu vastu seista.

17. detsembril sai «eridelegatsioon» liige F. Kull K. Pätsilt telegrammi «... otsekohe kuni tuhat meest vabatahtlikke angažeerida». Selle alusel paigutati «Dagens Nyheter'isse» vastav kuulutus.⁷⁸ Oma osa püüti varjata «Dagens Nyheter» märkis F. Kullilt kuulnud olevat, et tegemist polevat Eesti valitsuse poolt algatatud ettevõttega, see ei olevat soovi avaldanud rootslastelt sellist abi saada.⁷⁹ Kuigi tosin aastat hiljem tegi F. Kull teatavaks sündmuste tõelise käigu, mida kinnitab ka nende sisemine loogika, püüavad «eraalgatuse» teooriat hiljemgi kaitsta nii E. Laaman kui ka teos «Eesti Vabadussõda».⁸⁰

Värbamise algus näis F. Kullile paljutootav. Ta teatas Tallinna, et oleks võimalik saada ligikaudu tuhat meest, makstes neile umbes 600 000 krooni kuus Stokholmis ja 100 000 Tallinnas.⁸¹ Sellest informeeris K. Päts 20. detsembril Ajutist Valitsust. Otsustati O. Strandman «... ühes Sõjaministeeriumi esitajaga kohe Stokholmi saata vabatahtlike väesalga asjus läbi rääkima».⁸²

⁷⁶ E. Danielsen. Norge-Sovjetunionen, s. 55.

⁷⁷ 10. jaanuaril 1919 ilmus Rootsi pahempoolsete sotsiaaldemokraatide häälekandjas «Folkets Dagblad Politiken» F. Strömi artikkel «Rootsi teel sõtta». Selle mõttekäik oli järgmine. Algul nõudis Antant Rootsilt suhete katkestamist Nõukogude Venemaaga. Siis taheti, et Rootsi oma vägedega osaleks sõjas Nõukogudema vastu. Rootsi valitsus vastas, et vägesid ilma Riksdagi nõusolekuta riigi piiride taha saata ei saa, see oma nõusolekut aga ei annaks. Nüüd otsustati väed asendada vabatahtlike värbamisega — «... algab kolmas vaatus». Planeeritav vabatahtlike üksus satub teisel pool Läänemerd raskustesse. Rootsis alustatakse võimsat agitatsiooni ametliku «abiexpeditsiooni» lähetamiseks. Siis võib ka Riksdagilt kergemini luba loota, sest on juba vaja päästa meie «vabatahtlikku armeed».

⁷⁸ F. Kull. Esimesi Eesti diplomaate, lk. 189—190.

⁷⁹ «Päevaleht», 24. detsembril 1918.

⁸⁰ E. Laaman. Eesti iseseisvuse sünd, lk. 433; Eesti Vabadussõda 1918—1920 II. Tallinn, 1939, lk. 58.

⁸¹ ENSV ORKA, f. 2315, nim. 1, s.-ü. 22, 1. 8.

⁸² ENSV ORKA, f. 19, nim./2, s.-ü. 157, l. 26; Ajutise Valitsuse koosolekute protokollid 1918/1919. a., 20. XII 1918, prot. 40, V.

Samal ajal asus «eridelegatsioon» ka ise juba läbirääkimistesse rootslastest ohvitseridega, kes pidanuksid «meeskonna» koostama. Läbirääkimisi peeti peamiselt kahe isikuga — «krahv Hamiltoni ja major Hageriga».⁸³ A. L. Hamiltoni suunas käimasoleva värbamise juurde 21. detsembril C. G. Mannerheim.⁸⁴ 26. detsembriks jõudsid Tallinna A. L. Hamiltoni ja majori koostatud vabatahtlike palgatingimused. Eeskujuks olevat olnud ligi aasta varem Soomes kehtinud vastavad normid. Kindralstaabi ohvitseriga tulnuks sõlmida «spetsiaalne kontrakt», mis nägi ette kõigepealt aastapalga (12 000 krooni) maksmist Stokholmi panka ja seejärel veel koha-pealset tasu 500 krooni kuus. «Hariliku kontrahi» järgi jagunesid vabatahtlikud nelja klassi. Esimese moodustasid kõrgemad ohvitserid kaptenist alates. Neile oleks tulnud maksta iga kuu Stokholmis arvele 900 krooni ja Eestis pihu peale 450 Soome marka. Teise klassi moodustasid ohvitserid kuni kaptenini, kes pidid saama vastavalt 600 krooni ja 300 marka. Kolmandaks olid alamohvitserid — 300 krooni ja 200 marka, neljandaks alamväelased — 150 krooni ja 150 marka. Kõigile lisandus veel reis, ülalpidamine, korter, ühekordsed kulurahad ja pension järglastele palgasõduri surma puhul, needki vastavalt klassidele suuremad ja vähemad.⁸⁵ F. Kull palkama siiski ei asunud, kuna «eridelegatsioonil» puudus selleks raha.

Otsus saata O. Strandman Stokholmi palgasõdurite värbamist jätkama ilmutab tähtsust, mis küsimusele anti. Põllutööminister O. Strandman oli alates 16. detsembrist 1918 ka välisministri asetäitja.⁸⁷ 21. detsembril volitas valitsus O. Strandmani Stokholmis laenu saamise üle läbirääkimisi pidama.⁸⁸ 23. detsembril käsitles Ajutine Valitsus taas rootsi palgasõdurite küsimust. Sõjaministerium pani ette «otsekohe telegraafi teel» Rootsi 600 000 krooni (mis võrdus 1000 mehe esimese kuu palgaga Stokholmis) saata ja «viibimata nende väljasõitmist nõuda». Otsustati Stokholmi telegrafeerida, et «saatkond krediidiga teel, hiakaku ettevalmistusi tegema».⁸⁹ 27. detsembril teatas K. Päts Maanõukogus: «Rootsist on ettepanek tulnud, et seal võiks umbes tuhande vabatahtliku ümber kokku saada... Ajutine Valitsus võtab selle abi vastu.»⁹⁰

⁸³ F. Kull. Esimesi Eesti diplomaate, lk. 191.

⁸⁴ H. Hamilton. Dagböcker 1917—1919. Stockholm, 1956, s. 353.

⁸⁵ ENSV ORKA, f. 2315, nim. 1, s.-ü. 23, l. 96.

⁸⁶ Sealsamas.

⁸⁷ Ajutise Valitsuse koosolekute protokollid 1918/1919. a. 16. XII 1918, prot. 36, I, 3 ja III, 1.

⁸⁸ Ajutise Valitsuse koosolekute protokollid 1918/1919. a. 21. XII 1918, prot. 41, VII.

⁸⁹ ENSV ORKA, f. 19, nim. 2, s.-ü. 157, l. 29; Ajutise Valitsuse koosolekute protokollid 1918/1919. a. 23. XII 1918, prot. 42, IV, 1.

⁹⁰ Maanõukogu protokollid 1917—1919. Tallinn, 1935, lk. 343.

O. Strandman, kaasas rootsi rahvusminister H. Pöhl ning ohvitser V. Mutt, jõudis Stokholmi kas 24. või 25. detsembril.⁹¹ F. Kulli sõnade järgi teinud O. Strandman jõulu viimasel pühal koos tema ja H. Pöhliga visiidi Rootsi välisministrile. Neid võetud küll vastu sõbralikult, kuid teatatud, et Rootsi valitsus ei või «... anda ei sõjaväge ega riiklikku varustust».⁹² 26. detsembril teatas «The Times» Rootsi välisministri eitavast vastusest Eesti valitsuse «eriagendi» palvele saata väeüksus. Välisminister põhjendas keeldumist vajadusega saada selleks parlamendi luba, see aga pidi kokku tulema jaanuari keskel ja keelduks siis tõenäoliselt sanktsiooni andmast.⁹³ Siin kuskil on nüüd ajahetk, kus palgasõdurite värbamine saab tähtsamaks regulaarvägede hankimise soovist. Mõned päevad hiljem võime Rootsi teise valitsusliikme kirjutises kohata seisukohta, mis põhimõtteliselt langeb ühte välisministri omaga, omades aga samas nihkeid suunas, mida hiljem püüti teostada. Oma päeviku veergudel oli E. Palmstierna 30. detsembril heameelega valmis lubama «vabatahtlike» minemist Baltikumi, kuid arvas, et Rootsi väeüksusi sinna saata ei saa: «See tähendaks vaid alustada uut Läänemerepoliitikat, mille kandmiseks meil pole küllalt selgroogu.»⁹⁴

O. Strandmani üle nädala veninud viibimine Stokholmis oligi seotud palgasõdurite üksuse värbamise ettevalmistamisega. Kohutumised A. L. Hamiltoniga algasid 1918. aasta sees (26. või 27. detsembril) ja toimusid peaaegu päevast päeva.⁹⁵ A. Piip kirjutab O. Strandmani läbirääkimistest Stokholmis, et need toimunud «peamiselt sõjaliste ringkondadega» ja arutatud Rootsi «abivägede» formeerimist.⁹⁶ O. Strandman kohtus ka Rootsi sõjaministriga, kellele ta olevat tutvustanud olukorda Eestis. Sõjaminister soovitanud palgasõdurite organiseerijaks H. O. Hjalmarsoni. Tollega kohtus O. Strandman 2. jaanuaril.⁹⁷ Samal päeval teatati «The Times'ile» Stokholmist, et H. O. Hjalmarson on valitud Eestisse mineva palgasõdurite üksuse juhiks. Kõne all oli «vähemalt» kolm tuhat meest.⁹⁸

Rootsi sõites oli O. Strandmani käsutada 3 miljonit marka. Seda summat aga vähendati järk-järgult ja lõpuks jäi järele mõnikümmend tuhat.⁹⁹ Ilmselt oli õigus F. Kullil, et seda põhjustas rahavajadus Soomes,¹⁰⁰ kust palgasõdurite saamine just samal

⁹¹ F. Kull. Esimesi Eesti diplomaate, lk. 191; A. Piip. Tormine aasta, lk. 360.

⁹² F. Kull. Esimesi Eesti diplomaate, lk. 199.

⁹³ «The Times», Dec. 27, 1919.

⁹⁴ E. Palmstierna. Orostid II, s. 268.

⁹⁵ H. Hamilton. Dagböcker 1917—1919, s. 355, 356, 360.

⁹⁶ A. Piip. Tormine aasta, lk. 360.

⁹⁷ ENSV ORKA, f. 19, nim. 2, s.-ü. 176, l. 6.

⁹⁸ «The Times», Jan. 3, 1919.

⁹⁹ ENSV ORKA, f. 19, nim. 2, s.-ü. 176, l. 6.

¹⁰⁰ F. Kull. Esimesi Eesti diplomaate, lk. 191—192.

ajal reaalsemaks osutus. See ei tähenda aga, et Tallinnas Rootsi «abist» loobunud oleks. Vana-aastaõhtul saatis O. Strandmanni Tallinna telegrammi, nõudes enam raha ja teatades, et «meeskond» siis «saadav». Telegramm jõudis Helsingi kaudu sihtkohta 2. jaanuaril.¹⁰¹ Samal päeval kohustas Ajutine Valitsus välissaatkonda Londonis saatma linade müügist saadud rahast miljon krooni Rootsi.¹⁰² 4. jaanuaril soovis sõjaminister Eestisse tuleva Soome kindralina näha M. Wetzert, kuna see pidi olema vastu võetav ka rootslastele.¹⁰³

O. Strandmanni visiidi puhul ilmnes ka otseselt kodanliku Eesti poliitikute osa Antandi käsilastena Rootsi kaasatõmbamisel aktsioonidesse teisel pool Läänemerd. O. Strandmann saatis F. Kulli ja J. Goldarbeiteri laenu saamise asjus Antandi esindajate juurde. Inglise küsinud kohe, millise tagatise kodanliku Eesti valitsus annab ja palunud memorandumit sisse anda. «Seadsime viimase kokku, kirjeldasime kõik, ka Rootsi aktsiooni. Siis oldi palju lahkem. Konsul olla kolm kuud Rootsit Balti aktsiooni jaoks õhutanud, aga asjata. Kui Rootsi nüüd välja astub, saame inglasele raha,» teatas O. Strandmann Ajutise Valitsuse koosolekul 7. jaanuaril 1919.¹⁰⁴ Ka näib toodud fakt kinnitavat juba varem väidetut: «läbirääkimised» Skandinaaviamaade osavõtuks «valveteenistusest» Baltimail veel kestid.

Ka astus O. Strandmann kontaktidesse sõjavarustuse hankimiseks. Kõne all olid relvad mauseritest kahe lennukini ja laske-moon.¹⁰⁵ Läbirääkimised H. O. Hjalmarsoni ja A. L. Hamiltoniga lõppesid 5. jaanuaril kokkuleppega, et mõlemad rootslased sõidavad Tallinna koha peal tingimusi uurima.¹⁰⁶ O. Strandmann jõudis Tallinna tagasi 7. jaanuaril.¹⁰⁷ Samal päeval andis ta oma sõidust aru valitsuse koosolekul. Mingeid lepinguid ta sõlminud ei olnud. Küll oli aga pandud liikuma palgasõdurite värbamise kampaania, mis selle organiseerijate arvates pidi asendama Skandinaaviamaade regulaarvägede osavõttu Nõukogude-vastasest interventsioonist.

O. Strandmanni visiidi edukust pidi suurendama rootsi rahvusministri kaasasolek. Sellesse ametisse oli Ajutise Valitsuse poolt 11. detsembril 1918 kinnitatud H. Pöhl.¹⁰⁸ Viimase esimeseks teadaolevaks ministriülesandeks oli siis propageerida Rootsis kodanlikku Eestit. Rahvusministeerium kui selline alustas tööd alles

¹⁰¹ ENSV ORKA, f. 20, nim. 1, s.-ü. 72, l. 13, 14.

¹⁰² Ajutise Valitsuse koosolekute protokollid 1918/1919. a. 2. I 1919, prot. 48, II, 2.

¹⁰³ ENSV ORKA, f. 2315, nim. 1, s.-ü. 22, l. 11.

¹⁰⁴ ENSV ORKA, f. 19, nim. 2, s.-ü. 176, l. 6.

¹⁰⁵ ENSV ORKA, f. 1599, nim. 1, s.-ü. 15, l. 35.

¹⁰⁶ H. Hamilton. Dagböcker 1917—1919, lk. 360.

¹⁰⁷ «Vaba Maa», 8. jaanuaril 1919.

¹⁰⁸ Ajutise Valitsuse koosolekute protokollid 1918/1919. a. 11. XII 1918, prot. 33, II.

1. veebruaril 1919.¹⁰⁹ «Dagens Nyheter'is» ilmunud intervjuus kinnitas Pöhl aga, et oma ametis olevat tal kõige parem kaitsta Eesti rootslaste huve. Loomulikult hirmutas ta ka bolševikega.¹¹⁰ O. Strandman kinnitas: «Rootsis suur huvi meie vastu... Ajalehed löid lärmi... See tuleb H. Pöhli arvele panna.»¹¹¹ H. Pöhl jõudis Tallinna tagasi 13. jaanuaril 1919.¹¹²

Algavat palgasõdurite värbamist ruttasid jõudumööda toetama ka sotsiaalreformistid. Paar päeva pärast O. Strandmani jõudis Läänemere idarannalt Rootsi Eesti Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Partei nimel A. Rei läkitus H. Brantingile palvega toetada kodanlikku Eesti valitsust Nõukogude-vastases sõjas.¹¹³ Täpselt iseloomustas läkituse funktsiooni V. Kingissepp: «... Rootsi töörahvas oli tarvis puru silma puistata, et töörahvas seal «oma valitsuste peale ei mõjuks», nii ei mõjuks, et lihunikud saatmata jäävad.»¹¹⁴ Inglise lehtede veergudelgi käsitleti kõrvuti A. Rei ja H. Brantingi kirjavahetust ning palgasõdurite värbamist Rootsist Eesti jaoks.¹¹⁵ Analoogiline otstarve oli A. Rei läkitusel ka Taanis, kus oportunistlik «Social-Demokraten» selle avaldas 3. jaanuaril.¹¹⁶ Rootsi SDTP liidri H. Brandingi, kes oli «... üle läinud «oma» kodanluse poole ja reetnud kõigi maade tööliste revolutsioonilise liidu»¹¹⁷, sümpaatiad kuulusid Eesti kodanlusele. 29. novembril 1918 hoiatas ta Antanti, et see ei kasutaks «eesti ja läti demokraatide ja sotsialistide» asemel «baltisaksa paruneid», kes pärast Saksamaa kokkuvõrsemist lootvat leida toetust inglasele, lubades ise luua barjääri bolševistliku Venemaa vastu.¹¹⁸ See tõttu saabus RSDTP-lt vastus tervitustelegrammina, mis kandis H. Brantingi ja G. Mölleri allkirju.¹¹⁹

Neil asjaoludel olid Eesti kodanluse lootused palgasõdurite saamiseks Rootsist üsnagi roosilised. 1919. aasta algul tõi Lääne ajakirjandus ja seda kordav Eesti kodanlik press pidevalt optimistlikke teateid tuhandeid «vabatahtlikest» Rootsist, kes pidid vaid ootama, millal Eestisse pääseda. Konkreetsete arvude nimetamist

¹⁰⁹ Ajutise Valitsuse koosolekute protokollid 1918/1919. a. 2. I 1919; seal-samas, 27. I 1919, prot. 65, II; ENSV ORKA, f. 19, nim. 2, s.-ü. 176, l. 2.; ENSV ORKA, f. 66, nim. 1, s.-ü. 108, l. 3.

¹¹⁰ «Sotsiaaldemokraat», 3. jaanuaril 1919.

¹¹¹ ENSV ORKA, f. 19, nim. 2, s.-ü. 176, l. 6.

¹¹² «Vaba Maa», 15. jaanuaril 1919.

¹¹³ H.-A. Lebbin. Sotsiaaldemokratismi pankrot Eestis. Tallinn, 1970, lk. 80.

¹¹⁴ V. Kingissepp. Iseseisvuse ikke all. Tallinn, 1953, lk. 39.

¹¹⁵ "The Times", Jan. 3, 1919; "Observer", Jan. 5, 1919.

¹¹⁶ K. Moltke. Pengemakt og Ruslandspolitik, D. 1. København, 1953, s. 221—222.

¹¹⁷ V. I. Lenin. VSDT(b)P seitsmes ülevenemaaline (aprilli) konverents 24.—29. aprillil (7.—12. mail) 1917. — Teosed. 24. kd., lk. 225.

¹¹⁸ Hj. Branting. Tal och skrifter. VI. Världskriget, revolutionerna och freden. Stockholm, 1928, s. 235.

¹¹⁹ «Sotsiaaldemokraat», 31. jaanuaril 1919.

alustati 3. jaanuaril kolmest tuhandest.¹²⁰ Nädal hiljem oli see kümme tuhat.¹²¹

7. jaanuari õhtul lahkusid H. O. Hjalmarson ja A. L. Hamilton Rootsist, et siirduda üle Soome Tallinna. Sõidu eesmärgiks oli järele uurida tingimusi ja kontrollida, kas on eeldusi «... Eestimaa kaitsmiseks bolševike vastu Rootsi toetusega». Selle kohta pidid nad andma raporti Rootsi valitsusele. Valitsus nõudis sellist uurimist, enne kui lubada värbamist Rootsi territooriumil. Valitsuse valmisolek võimalust mööda toetada sellist aktsiooni oli tingitud tugevast survest Antandi poolt, nagu teatas H. O. Hjalmarson A. L. Halmiltonile.¹²² Rootsi sõjaminister ütles H. O. Hjalmarsoni reisi eesmärgist, et enne kui tema, minister, võib lubada Rootsi ohvitseridele Eestisse ja Lätisse teenistusse astumiseks puhkust perspektiiviga jätkata pärast tagasipöördumist teenimist oma endistel kohtadel, peab tal olema tagatis, et seal, kuhu need teenima lähevad, võetakse tarvitusele abinõud kõigi rootslastest üksuste varustamiseks relvade, laskemoona ja omaenda varustusametiga.¹²³ H. O. Hjalmarson jõudis Tallinna 12. jaanuaril 1919.¹²⁴

Siinkohal mõni sõna H. O. Hjalmarsoni isikust. H. O. Hjalmarson polnud tavaline Soome kodusõjast osavõtnud rootslasest ohvitser. Teistest taolistest erines ta millegagi, mis tegi ta eriti sobivaks Eesti kodanlusele. Oma osa mängivad Soome ja Eesti erinevused aastail 1918 ja 1919. Tsaariaegses Soomes puudusid sõjavägi ja reeglina ka oma ohvitserkond. Soome kodanlus vajas 1918. aastal eeskätt ohvitseri, keda leitigi Rootsist Soome valgetele appirutanud kontrrevolutsionäride hulgast. Eestis oli aasta hiljem olukord teistsugune — siin oli arvukalt tagurlikult meelestatud ohvitseri, kellel oligi otsustav osa kodanliku sõjaväe loomisel.¹²⁵ Vajati eeskätt reakoosseisu. Soomes olid riigirootslastest sõdurid ja allohvitserid olnud koondatud omaette üksusesse, nn. Rootsi brigaadi, mis sooritatud kuritegude järgi sai hüüdnimeks «Must brigaad».¹²⁶ Seda brigaadi oli juhtinud H. O. Hjalmarson. Tema populaarsus palgasõdurite seas oli suur.¹²⁷ Seetõttu ilmselt eeldati, et tema osavõtt palgasõdurite organiseerimisest tagab rootslaste võimalikult arvuka osavõtu klassisõjast Eestis.

Vägede saatmise probleemi oli arutatud diplomaatilisi kanaleid kaudu, sellest oli täpselt informeeritud küllaltki kitsas ring

¹²⁰ "The Times", Jan. 3, 1919; "Sotsiaaldemokraat", 4. jaanuaril 1919.

¹²¹ "Morning Post", Jan. 9, 1919; "Maaliit", 10. jaanuaril 1919.

¹²² H. Hamilton. Dagböcker 1917—1919, s. 360.

¹²³ "The Times", Jan. 10, 1919.

¹²⁴ «Päevaleht», 13. jaanuaril 1919.

¹²⁵ И. Типнер. В огне революции. Таллин, 1964, стр. 76.

¹²⁶ В. И. Холодковский. Революция в Финляндии и Германская интервенция. М., 1967, стр. 197.

¹²⁷ C. Carlsson. Okänd svensk soldat. Stockholm, 1937, s. 76.

isikuid. Kartus, mida ütles oma maa töölisklass ja avalik arvamus, andis Skandinaavia riikide valitsustele jõudu vastu seista Antandi nõudmistele. 13. detsembril 1918 toimus Kristianias (Oslos) suur miiting, mis protesteeris suhete katkestamise vastu Nõukogude Venemaaga. Siin oli esimest korda avalikkuse eeskõne all ka küsimus Norra võimalikust osalemisest Nõukogudevastases interventsisoonis. Miiting demonstreeris Norra valitsusele, et vaenulik hoiak Nõukogude riigi suhtes tooks kaasa sisepoliitilisi raskusi. «Selle taustal peab muuhulgas vaatlema valitsuse ettevaatlikku suhtumist interventsiioniplaanidesse ja blokaadi,» nendib norra ajaloolane.¹²⁸ Kõneldes Rootsi «abist» Soomele ja Eestile, kurtis inglise ajaleht, et Rootsi valitsus kardab «omi bolševikke».¹²⁹ Vägede saatmise probleem konkreetse üritusena Skandinaavia töölisklassi ette ei jõudnudki. Siinse töölisklassi ette jõudis konkreetse probleemina palgasõdurite värbamine. Rootsi oli esimene riik, kus see algas. Rootsi töölisklass oli ka esimene, kes sellele Nõukogudevastase võitluse vormile Skandinaavias vastu astus. Rootsi töölisklassi võitlus palgasõdurite värbamise vastu kulmineerus 1919. aasta jaanuari keskpaiku.¹³⁰

20. jaanuariks oli selge, et ulatuslikuma värbamiskampaania üritamine teravdaks poliitilist olukorda Rootsis. On iseloomulik, et 18. jaanuariks Tallinnast lahkunud H. O. Hjalmarson¹³¹ esines seisukohaga, mis värbamishoogu maha võttis. Ta teatas, et enne kui saata «Rootsi ekspeditsioon», tuleb ära oodata kodanliku Eesti läbirääkimised laenu üle.¹³² Aruandes Rootsi sõjaministeeriumile kinnitanud ta, et materiaalsed tingimused «ekspeditsiooni» saatmiseks on head, sest toitu on küllaldaselt. Kuid riigi rahanduslik olukord pidi olema väga halb.¹³³ 20. jaanuaril võis täheldada meelemuutust värbamise suhtes tõrjuvamale hoiakule oportunistliku «Socialdemokraten'i» veergudel.¹³⁴ 26. jaanuaril, konstateerinud pahempoolsete sotsialistide ägedat agitatsiooni palgasõdurite värbamise vastu — üleskutseid, koosolekuid, demonstratsioone —, tõestas E. Palmstierna endale oma päeviku veergudel punkt-punktilt, miks tuleb tõrjuvalt suhtuda Rootsi sekkumisse Eestisse. Kuigi enamuse põhjendusi on päevakajalisi, oli teguviis ise juba sümbolne.¹³⁵ 27. jaanuaril võis «Folkets Dagblad Politiken» värbamisevastase võitluse kohta konstateerida: «Liikumine hakkab juba mõjuma.»¹³⁶

¹²⁸ E. Danielsen. Norge-Sovjetunionen, s. 69; vt. ka sealsamas lk. 55.

¹²⁹ "Liverpool Daily Post", Jan. 2, 1919.

¹³⁰ Vt. K. Jaanson. Töölisklassi solidaarsuse leheküljed. — «Eesti Kommunist», 1974, nr. 7, lk. 31—36.

¹³¹ H. Hamilton. Dagböcker 1917—1919, s. 363. "The Times", Jan. 20, 1919.

¹³² "Daily Telegraph", Jan. 21, 1919.

¹³³ "Morning Post", Jan. 27, 1919.

¹³⁴ Vt. «Folkets Dagblad Politiken», 21. jan. 1919.

¹³⁵ E. Palmstierna. Orostid II, s. 278.

¹³⁶ «Folkets Dagblad Politiken», 27. jan. 1919

Kui ilmnes, et tuhandete palgasõdurite kokkuajamine Rootsis on võimatu, oli küsimus otsustatud ka kogu Skandinaavia suhtes. Mingit suuremat «vabatahtlikku» aktsiooni, mis oleks asendanud nende riikide otsest osavõttu interventsioonist, ei õnnestunud ellu kutsuda. Järgnevad värbamised olid siiski vaid kahvatu vari esialgsetest plaanidest. Skandinaavia riikide Baltikumi-ühisaktsiooni, mida palgasõdurite värbamine ilmselt pidi ette valmistama, läbikukkumine andis tugeva löögi ka Läänemeremaade liidu ideele. Nüüd kaovad ajakirjandusest eelmise aasta lõpul heietatud Balti — Skandinaavia liidu kavad. Siinkohal peab rõhutama, et selline kava leidis Rootsis üldse vähe poolehoidu. Nagu nägime, suhtus E. Palmstierna sellesse algusest peale tõrjuvalt. Jaanuaris 1919 lükkas sellise mõtte tagasi parempoolne ajakiri «Svensk Tidskrift». Liiga palju teenis see ainult Inglise imperialismi huve.¹³⁷ Rootsi töölised protesteerisid värbamisvastase võitluse käigus ka otseselt nn. «Balti liidu» vastu, nähes värbamises ja väikerahvaste vabadusvõitluse mahasurumises teisel pool merd selle liidu alust¹³⁸

Jaanuari teiseks pooleks oli selge, et Rootsist ei saa tuge Nõukogude-vastases interventsioonis. Selle äratundmisest sõltus kodanliku Eesti esinduse küsimus Rootsis. Detsembri algul (1918) teatas J. Poska, et esindus Stokholmis on palju tähtsam kui Kopenhaagenis. Viimane tuleb laiali saata ja määrata Stokholmi esindaja, kelleks ta pani ette O. Kallase.¹³⁹ Nii asuski too tööle, kuid esialgu Helsingis. J. Poska arvamus, et Stokholmi on esindajat vaja, jagasid jaanuari algul F. Kull¹⁴⁰ ja O. Strandman. Viimane formuleeris aga Stokholmi esindaja ülesandena juba: «Tähtis oleks prantslaste, inglaste ja ameeriklastega läbikäimine.»¹⁴¹ Edasi tekkis küsimuse ümber väike konflikt. 7. jaanuaril otsustas Ajutine Valitsus küsida J. Poskalt ja K. Menningult nõusolekut viimase üleviimiseks Kopenhaagenist Stokholmi. 8. ja 11. jaanuaril nõuti seda juba kategooriliselt.¹⁴² Kuid jaanuari keskel astub K. Menningu Stokholmi siirdumise vastu välja J. Poska.¹⁴³ Meelemuutus oli tingitud asjaolust, et 1919. aastal sai Kopenhaagen ja mitte Stokholm kohaks, mille kaudu Antant suunas võitlust Nõukogude Venemaa vastu Läänemere piirkonnas. Välismaal viibivaile J. Poskale ja K. Menningule sai see selgeks varem. Seepärast nõustuti jaanuari teisel poolel juba rahulikult, kui J. Goldarbeiter nimetas konsuliks Rootsi tähtsusetu A. Posti. Viimase täita jäid

¹³⁷ «Svensk Tidskrift», 1919, nr. 1, s. 61—62.

¹³⁸ «Folkets Dagblad Politiken», 21. jan. 1919.

¹³⁹ ENSV ORKA, f. 20, nim. 1, s.-ü. 72, l. 7.

¹⁴⁰ ENSV ORKA, f. 1599, nim. 1, s.-ü. 6, l. 1.

¹⁴¹ ENSV ORKA, f. 19, nim. 2, s.-ü. 176, l. 6.

¹⁴² Ajutise Valitsuse koosolekute protokollid 1918/1919. a. 7. I 1919, prot. 51, IX, 2; 8. I 1919, prot. 52, III ja 11. I 1919, prot. 54, VIII; ENSV ORKA, f. 19, nim. 2, s.-ü. 176, l. 8 ja 10.

¹⁴³ ENSV ORKA, f. 19, nim. 2, s.-ü. 176, l. 10.

ka *chargé d'affaires'i* kohused.¹⁴⁴ Kuigi tema volitused polnud täielikud¹⁴⁵ ja varsti ei tunnistanud neid ka kodanliku Eesti valitsus ise, jäi A. Posti ometi tema ainsaks alaliseks esindajaks Stokholmis 1919. aasta esimesel poolel.

«Me alustasime sõjariistus võitlust ja see leidis elavat vastukaja ka Rootsi, Norra, Taani proletariaadi hulgas...» märkis V. Kingissepp. «See oli ühtlasi ka Eesti töörahva vastuhakkamise võit rahvusvahelises mastaabis.»¹⁴⁶ Rootsi jäi kõrvale Nõukogudevastasest interventsioonist, vaatamata Eesti kodanluse jõupingutustele. Neutraalse hoiaku säilitasid ka teised Skandinaaviamaad.

О ВЗАИМООТНОШЕНИЯХ МЕЖДУ БУРЖУАЗНОЙ ЭСТОНИЕЙ И ШВЕЦИЕЙ В КОНЦЕ 1918 — В НАЧАЛЕ 1919 гг.

К. Яансон

Резюме

С сентября 1918 г. по январь 1919 г. Антанта и эстонская буржуазия прилагали все силы, чтобы втянуть Швецию в интервенцию против страны Советов. В начале рассматриваемого периода (сентябрь — ноябрь 1918 г.) выдвигалось требование, по которому Швеция (а также и другие скандинавские страны) должны были бы отправить в прибалтийские страны свои воинские подразделения. Ту же цель имели и визиты представителей эстонской буржуазии в Швецию в конце 1918 г. и организация движения «добровольных». Шведский пролетариат и народ в целом осудили интервенцию против Советской России, поэтому правительство Швеции сохранило нейтралитет.

ÜBER DIE BEZIEHUNGEN DES BÜRGERLICHEN ESTLANDS UND SCHWEDENS UM DIE JAHRESWENDE 1918—1919

К. Jaanson

Zusammenfassung

Die vorliegende Schrift befasst sich mit den Bemühungen der Entente und der estnischen Bourgeoisie zwecks der Miteinziehung Schwedens in die antisowjetische Intervention (von September 1918 bis Januar 1919). Dies setzte ein mit dem Streben,

¹⁴⁴ ENSV ORKA, f. 1599, nim. 1, s.-ü. 6, l. 23.

¹⁴⁵ ENSV ORKA, f. 1599, nim. 1, s.-ü. 3, l. 4.

¹⁴⁶ V. Kingissepp. Iseseisvuse ikke all, lk. 20.

Schweden (und andere skandinavische Länder) sollte seine Truppenteile nach dem Baltikum schicken (vom September bis November 1918), womit zugleich auch ein Entwurf des baltisch-skandinavischen Bundes verbunden war. Dasselbe Ziel setzten sich gleichfalls die vielen Besuche der Vertreter der estnischen Bourgeoisie nach Schweden am Ende des Jahres 1918 und das Organisieren der sogenannten Freiwilligenbewegung. Jedoch, die Regierung Schwedens bewahrte die Neutralität. Die Hauptursache dazu waren die schwedische Arbeiterklasse und das ablehnende Verhalten des Volkes gegen jegliche antisowjetische Intervention.